

- пряме чи опосередковане повернення коштів, у тому числі майбутня економія незалежно від рівня бюджету.

Література

1. Аптекарь С. Оценка эффективности инвестиционных проектов / С. Аптекарь // Экономика Украины. – 2007. – № 1. – С. 42–49.
2. Бень Т. К определению экономической эффективности инвестиций / Т. Бень // Экономика Украины. – 2007. – № 4. – С. 12–19.
3. Мокряк В. Корпоративное управление крупными промышленными предприятиями: современное состояние и актуальные проблемы / В. Мокряк, Э. Мокряк // Экономика Украины. – 2007. – № 4. – С. 42–54.
4. Червова Л. Сравнительный анализ динамики инвестиций в экономику Украины / Л. Червова, М. Назарчук // Экономика Украины. – 2007. – № 3.
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cnews.ru/reviews/free/national2006/articles/bill_it.
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rbc.ua/rus/top/economic/2009/01/22/492720.shtml>.

УДК 338.824.5

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РОЗРОБКИ РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОГРАМ РОЗВИТКУ АПК

Болдусь М.В.

кандидат економічних наук, доцент
Класичний приватний університет

Annotation

At the article it is investigated value of method of management by objectives by development of regional agroindustrial complex. Certainly problem of regional programs development of development of agroindustrial complex. The necessity of complex consideration of tasks and terms of realization of measures is well-proven at development of the program of development of regional agroindustrial complex, certainly structure and maintenance of basic sections of such program.

Анотація

У статті досліджено значення методу програмно-цільового управління розвитком регіонального агропромислового комплексу. Визначено проблеми розробки регіональних програм розвитку АПК. Обґрунтовано необхідність комплексного розгляду завдань та умов реалізації заходів при розробці програми розвитку регіонального АПК, визначено структуру та зміст основних розділів такої програми.

Ключові слова

Регіональне управління, агропромисловий комплекс, програма розвитку АПК регіону, механізм управління, зміст і структура

I. Вступ

Забезпечення виходу з кризи та стабільного розвитку агропромислового комплексу є важливою умовою стабілізації економіки регіону та України в цілому. Сільське господарство як системоутворювальний сегмент економіки здатний стати каталізатором загального економічного зростання. Вкладення в сільське господарство можуть виклика-

ти збільшення попиту на продукцію в інших, пов'язаних з ним галузях.

Слід особливо відзначити, що без активного втручання держави не можуть бути вирішені продовольчі проблеми країни, особливо в умовах підвищення конкуренції на внутрішньому ринку України у зв'язку з її вступом до СОТ. Зовнішня продовольча політика повинна, безумовно, враховувати інтереси ділових партнерів на світовому продовольчому ринку, але не на шкоду власним. Тому підвищується актуальність питань розвитку експортних можливостей і поліпшення структури самого експорту, забезпечення доступу українських товарів та послуг на зарубіжні ринки, забезпечення захищеності вітчизняних виробників.

Вищою формою державного регулювання розвитку агропромислового комплексу регіону як суб'єкта економіки є державне економічне програмування з метою комплексного використання в глобальних цілях усіх його інструментів.

Найважливішими елементами державного регулювання агропромислового ринку, передбаченими при розробці регіональних комплексних програм розвитку АПК, повинні стати: підтримка загального рівня прибутковості в галузях агропромислового комплексу шляхом надання державної підтримки селу й стимулювання платоспроможного попиту; антимонопольне регулювання пропорцій внутрішньо- і міжгалузевого обміну; підвищення конкурентного потенціалу галузей АПК; збільшення реальних доходів населення за рахунок підвищення зайнятості, рівня оплати праці й соціальних виплат. Си-

стема державного регулювання повинна сприяти розвитку ринкової інфраструктури, підтримці стабільної, сприятливої кон'юнктури на ринку шляхом проведення державних інтервенцій, забезпечення села доступними кредитами.

Проблемам регулювання розвитку аграрної сфери економіки України на державному та регіональному рівнях присвячені праці таких вітчизняних науковців: А. Бабанко, А. Бабич, І. Белебега, В. Богданович, Л. Бондаренко, А. Грищенко, С. Дем'яненко, С. Злупко, О. Могильний, В. Руликівський, В. Ткаченко та ін.

II. Постановка завдання

Мета статті – обґрунтувати наукові засади побудови регіональних програм соціально-економічного розвитку агропромислового комплексу.

III. Результати

Реакцією на ринкові підходи в розвитку агропромислового комплексу і його продуктивних підкомплексів можна вважати розробку значної кількості концепцій, програм, систем ведення сільського господарства, різного роду бізнес-планів, а в окремих випадках – економічних сценаріїв і прогнозних розрахунків. Нами в процесі дослідження були проаналізовані понад 150 бізнес-планів, багато регіональних систем ведення сільського господарства (Запорізької, Харківської, Донецької, Київської, Вінницької областей та окремих їх районів), програми продовольчої безпеки, а також відновлення й розвитку сільського господарства (Запорізької, Харківської, Донецької областей). У більшості із цих робіт з тією або іншою глибиною опрацювання здійснюється наукове оцінювання сучасних аграрних реформ, значна частина розробників указує на руйнівні процеси, явища в усіх сферах АПК за роки реформування, але, за рідкісним винятком, у вищенаведених документах немає чіткого й детального обґрунтування заходів з подолання кризової ситуації та подальшого розвитку вітчизняного АПК, визначення пріоритетів розвитку, а найголовніше – механізмів (організаційних, економічних, фінансових, техніко-технологічних тощо), здатних забезпечити досягнення визначених програмних заходів.

У процесі вивчення програмних документів були розкриті загальні недоліки. До них ми відносимо такі: відсутність паспорту програми; нечітко сформульована основна мета програми; недостатня чіткість у формулюваннях тих чи інших заходів, захоплення розробників науковим аналізом історичних етапів розвитку сільського господарства (ми усвідомлюємо те, що історико-генетичний аналіз дуже важливий, але він не повинен займати третину всієї програми); симбіоз ретроспективного аналізу, концептуальних

положень і підходів, короткий аналіз статистичних матеріалів сучасного стану сільськогосподарського виробництва, причому без визначення прогнозів і стратегічних планів хоча б на найближчі 3–5 років; відсутність конкретних виконавців того чи іншого заходу, джерел фінансування й обсягів фінансових коштів; опора лише на бюджетні асигнування (бюджет України, міста, області); відсутність механізму реалізації програмних заходів; непрописаність механізму контролю за виконанням програмних заходів, відсутність конкретних термінів їх реалізації (у кращому разі вказані роки).

У Запорізькій області розроблена програма “Розвиток агропромислового комплексу Запорізької області на 2004–2008 рр.”, яка має декларативний характер і потребує серйозного доопрацювання. Відповідно до вимог стійкого розвитку агропромислового комплексу регіону основними завданнями цієї програми мають бути: забезпечення системного збалансованого розвитку продовольчого комплексу на користь нинішнього й подальших поколінь людей; сприяння розвитку галузей сільського господарства, перш за все тваринництва; переозброєння виробництв переробної промисловості, пов'язане з глибокою переробкою місцевої сільськогосподарської сировини, випуском на цій основі високоякісних продуктів харчування; здійснення інноваційної політики, що дає можливість забезпечити випуск високопродуктивної продукції; прискорений розвиток виробничої інфраструктури регіону з метою забезпечення ефективного функціонування агропромислового комплексу; активний вплив на демографічні й соціальні процеси; підтримка рівня зайнятості населення; сприяння зростанню добробуту населення; розвиток міжрегіональної і міжнародної співпраці з метою забезпечення продуктивнішого використання ресурсного потенціалу і створення умов для залучення в аграрну економіку зовнішніх інвестицій; забезпечення екологічної безпеки шляхом раціонального використання природно-ресурсного потенціалу і здійснення природоохоронних заходів.

У процесі дослідження була вироблена принципова схема методології й методики розробки цільової програми розвитку АПК Запорізької області на перспективу.

При розробці регіональної програми розвитку АПК, виходячи зі сформульованих принципів і врахування методичних рекомендацій, доцільним є її обґрунтування за такими основними розділами: “Аналіз і оцінювання стану розвитку регіонального АПК”; “Концептуальні основи розвитку АПК. Цілі і завдання програми”; “Заходи програми”; “Ресурсне забезпечення програми”; “Організація, форми і методи управління програ-

мою”; “Механізм реалізації програми”; “Координація виконання програми”; “Оцінювання ефективності реалізації програми”.

При підготовці цих розділів програми пропонуються такі методичні рекомендації:

1. Аналіз і оцінювання стану розвитку регіонального АПК.

Аналіз стану розвитку регіонального агропромислового комплексу може складатися з трьох частин: характеристики основних ознак, що відображають сучасну ситуацію в регіональному АПК; аналізу умов і чинників, що визначають цю ситуацію; основних висновків.

1.1. Характеристика сучасної ситуації в регіональному АПК.

У цій частині розділу аналізуються: динаміка обсягів виробництва продукції в усіх ланках АПК, тенденції в зміні секторальної структури сільськогосподарського виробництва (співвідношення між обсягами виробництва основних видів продукції в сільгосп-підприємствах, селянських, фермерських господарствах, присадибних господарствах населення, інших секторах); стан матеріально-технічної бази АПК і ґрунтової родючості сільгоспугідь; фінансовий стан підприємств; соціальні проблеми села тощо.

1.2. Умови й чинники, що визначають сучасну ситуацію в регіональному АПК.

Аналізуються проблеми, що найбільшою мірою впливають на ситуацію в АПК: диспаритет цін, взаєморозрахунки між підприємствами, динаміка купівельної спроможності й структури споживання, рівень доступності кредитних ресурсів, динаміка бюджетної підтримки сільських товаровиробників, ситуація з реорганізацією підприємств і внутрішньогосподарчих економічних відносин тощо.

Доступність кредитних ресурсів і зміни в бюджетній підтримці сільських товаровиробників оцінюються з урахуванням коректив на рівень інфляції.

1.3. Основні висновки.

Резюмуються основні результати проведеного аналізу. Складається сценарій розвитку соціально-економічної ситуації в АПК регіону у випадку, якщо тенденції, що намітилися, зберуться. Визначаються можливі обсяги виробництва і споживання основних продовольчих продуктів. При цьому прогнозуються соціальні наслідки (рівень доходів, рівень безробіття на селі тощо). Визначаються заходи з ліквідації проблем, що негативно впливають на ситуацію в АПК.

2. Концептуальні основи розвитку АПК. Цілі й завдання програми.

Цей розділ може складатись з чотирьох підрозділів: викладення позицій, цілі і завдання, чинники, концептуальні основи реалізації.

2.1. Вихідні позиції.

Визначаються офіційно прийняті концепції і програми стабілізації та розвитку агропромислового комплексу України й АПК регіону, які використовуються надалі як відправна точка при розробці цієї програми.

Обґрунтовується рівень пріоритетності розвитку АПК відносно інших комплексів і сфер економіки регіону, виходячи з необхідності забезпечення довгострокової продовольчої незалежності, базової позиції АПК у виробничо-структурному комплексі регіону, багатофункціональності сільської місцевості, технологічної специфічності сільського господарства.

2.2. Чинники, що визначають перспективи розвитку регіонального АПК.

Оцінюються агроприродний, матеріально-технічний і трудовий потенціали АПК, місткість місцевого продовольчого ринку, можливості проникнення на продовольчі ринки інших регіонів, структурні зміни у зв'язку з реформуванням, можливості залучення приватного капіталу тощо.

2.3. Цілі й завдання програми.

Цілі та завдання, які необхідно реалізувати в програмі, що розробляється, формулюються на основі здійсненого вище аналізу, вихідної позиції та чинників розвитку АПК, за допомогою визначення генеральної (головної) мети і її декомпозиції (побудови “дерева цілей”).

Вибір генеральної мети програми залежить від специфіки регіону. Можливі варіанти формулювання генеральної мети: “Припинення спаду виробництва й забезпечення виходу АПК із кризової ситуації”, “Забезпечення стабілізації й формування чинників післякризового розвитку АПК”, “Забезпечення стійкої продовольчої незалежності регіону при комплексному соціально-економічному розвитку сільської місцевості”, “Забезпечення виробництва конкурентоспроможної продукції АПК в обсягах, гарантованих агроресурсним потенціалом регіону” тощо.

У кількісному виразі реалізація генеральної мети означає вихід з виробництва продовольства на рубежі, гарантовані агроресурсним потенціалом регіону. Досягнення цих параметрів може бути в часі істотно розтягнуто. По деяких продуктах визначені обсяги виробництва можуть бути досягнуті через рік-два, а по інших – лише в середньо- чи довгостроковій перспективі, але під впливом заходів цієї програми.

Соціальна складова генеральної мети програми в концентрованому вигляді кількісно може бути визначена рівнем середньомісячної заробітної плати в сільському господарстві і її відношенням до аналогічного показника в промисловості.

Перелік цілей і завдань програми при такому підході матиме системний характер,

але їх реалізація в часі може не збігатися. Досягнення однієї мети можливо та необхідно забезпечити швидко з мінімальними фінансовими й матеріальними витратами, тоді як інші реалізовуватимуться впродовж тривалого періоду при значних обсягах інвестицій і за умов досягнення попередніх цілей. У зв'язку із цим при розробці системи заходів повинні бути правильно розставлені пріоритети їх ресурсного забезпечення.

2.4. Концептуальні основи реалізації програмних завдань.

Для ефективного розвитку АПК здійснюється комплексний підхід, при якому конкретні заходи реалізуються за всіма цільовими напрямками.

Вдосконалення форм власності й господарювання здійснюється, виходячи з доцільності їх раціонального поєднання і принципів.

У концептуальному плані визначаються основні напрями структурної перебудови в сільському господарстві, переробній промисловості й агросервісі, у сфері заготівлі, зберігання, торгівлі сільгосппродукцією і продуктами її переробки.

Центральне місце в концепції і програмі слід відвести вирішенню проблеми відновлення, модернізації та відтворення виробничого потенціалу АПК.

Особливу роль у концепції розвитку регіонального АПК повинен займати комплекс заходів із забезпечення умов для ефективного функціонування сільгосппідприємств. У зв'язку із цим формулюються концептуальні положення, максимально наближені до паритету цін, нормалізації взаєморозрахунків, удосконалення відносин між підприємствами в АПК, їх бюджетної підтримки, залучення приватного капіталу, вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності, підвищення купівельного попиту на продовольство, здійснення структурної перебудови на селі, вирішення соціальних проблем села, реорганізації системи наукового забезпечення регіонального агропромислового комплексу тощо.

3. Заходи програми.

Сукупність заходів програми визначається в процесі побудови "дерева цілей" на його нижньому рівні. Комплекс заходів повинен забезпечувати вирішення завдань і досягнення сформульованої мети. У підсумку сукупність заходів повинна бути достатньою для реалізації генеральної мети, досягнення її кількісних параметрів.

Незважаючи на свою необхідність для реалізації генеральної мети, кожний із заходів має при цьому різну значущість. Найбільше значення мають ті заходи, які забезпечують ефект мультиплікатора, тобто їх реалізація позитивно впливає практично на всі ланки АПК, сприяє вирішенню більшості

сформульованих вище завдань. Безумовно, такі заходи необхідно здійснювати в першочерговому порядку, спрямовуючи для цього фінансові й матеріальні ресурси.

Деякі заходи забезпечують вирішення не одного, а декількох завдань, а інші, не вимагаючи при цьому істотних фінансових витрат, можуть бути реалізовані за рахунок організаційних заходів. Цим групам заходів також слід віддати в програмі пріоритет.

Нарешті, частина заходів є дуже ресурсоємною, а терміни їх повного завершення можуть розтягнутися на десятиліття. В умовах гострого дефіциту фінансових, у тому числі інвестиційних ресурсів для цієї групи заходів визначений другий рівень пріоритетності.

Для кожного заходу програми описується алгоритм його реалізації: порядок і термін здійснення, необхідні фінансові ресурси, схема узгодження з іншими заходами.

4. Ресурсне забезпечення програми.

У цьому розділі розглядаються потреба у фінансових ресурсах для реалізації заходів програми, джерела фінансування, імовірні рівні фінансового забезпечення, потреба в основних матеріально-технічних і трудових ресурсах.

Потреба у фінансових ресурсах. Загальна потреба у фінансових ресурсах складається з тих витрат, які необхідні для реалізації заходів програми. Розрахунок витрат проводиться за заходами програми й роками їх реалізації.

Дається короткий аналіз ресурсоємності заходів, що забезпечують досягнення кожної із цілей першого рівня, і оцінка можливо-го ефекту від їх реалізації.

Джерела фінансування. Для фінансування програми необхідно залучати всі можливі джерела: державний, регіональний, районні й міські бюджети; довгострокові кредити; кошти підприємств АПК, позабюджетних фондів, асоціацій селянських (фермерських) господарств, машинобудівних підприємств – постачальників сільськогосподарської техніки, підприємців тощо.

Проводиться розрахунок розподілу фінансових ресурсів, необхідних для фінансування за джерелами й роками реалізації програми.

Імовірні рівні фінансового забезпечення. Бюджетні джерела (державний і регіональний бюджети) мають істотну питому вагу в загальних обсягах фінансування програми.

Крім того, від їх надання залежить запуск інших джерел фінансування програми. Водночас бюджетні асигнування в АПК постійно в дефіциті. У зв'язку із цим виникає необхідність розрахунку бюджетних джерел фінансових ресурсів за трьома варіантами прогнозу (оптимістичним, песимістичним і проміжним).

За першим варіантом (оптимістичним) передбачається виділення бюджетних коштів у повному обсязі, що необхідний для реалізації всіх намічених у програмі заходів. Дефіцит бюджетних коштів відсутній.

Другий варіант (песимістичний) розраховується для найгіршого сценарію формування державного й регіонального бюджетів. Виділення бюджетних коштів для потреб АПК фіксується в ньому на рівні факту та визначається дефіцит у фінансуванні програми.

Проміжний варіант розраховується за принципом компромісу між першим і другим варіантами. Далі визначаються заходи, що виконуються в пріоритетному порядку за другим і третім варіантами, а також заходи, від реалізації яких необхідно відмовитися. При цьому вносяться відповідні корективи в цільові показники програми.

5. Організація, форми й методи управління програмою.

Зазвичай для управління цільовим комплексними програмами створюються спеціальні органи управління. В умовах дефіциту фінансів і кризи в АПК навряд чи доцільно це робити. До того ж існуючі органи управління у своїй основі покликані займатися вирішенням цих проблем. У разі створення спеціального органу управління програмою мимоволі відбудеться дублювання функцій. Тому в рамках реалізації цієї програми можна запропонувати перейти до програмно-цільового управління АПК. У зв'язку із цим орган управління регіональним агропромисловим комплексом стає органом управління програмою. Внутрішня структура органу управління регіональним АПК доповнюється відповідно до структури програми необхідними відділами й секторами, функціонально орієнтованими на виконання програмних заходів, а також службами забезпечення її реалізації.

6. Механізм реалізації програми.

Механізм реалізації програми складається з таких підсистем: організаційної, економічної і правової. Організаційний механізм реалізації програми доцільно будувати по вертикалі, об'єднуючи згори вниз договірними відносинами орган управління програмою, що є замовником (генпідрядником), виконавців робіт – підрядників і виконавців окремих етапів робіт – субпідрядників.

Невід'ємним елементом організаційного механізму реалізації програми повинен бути соціально-економічний моніторинг процесів, які відбуваються в АПК, що забезпечує зворотний зв'язок з об'єктами та суб'єктами АПК. За допомогою моніторингу виявляється реакція останніх на заходи, що реалізуються, наслідки тих чи інших заходів, передбачених у програмі. На основі інформації, що надходить у рамках моніторингу,

проводиться диференційований аналіз економічної та соціальної ситуації на селі, ставлення сільського населення, керівників, фахівців і працівників до вузлових питань перетворень, що проводяться. На основі результатів аналізу в програму своєчасно вносяться необхідні корективи, що дає можливість виключити витрати, які неминуче супроводжують будь-яке реформування. Систему моніторингу доцільно організувати на базі служби інформації, аналізу й контролю органу управління програмою.

Економічний механізм передбачає надання органу управління програмою фінансових ресурсів, визначених для її виконання, і всіх прав розпорядження ними.

В основу механізму реалізації програми слід покласти конкурсну договірну систему, що діє за принципом підяду. Для залучення до конкурсу якомога більшої кількості претендентів виконання того чи іншого виду робіт пропонуються пільги, передбачені законодавством.

Основою правового механізму є визначення статей законів України та регіональних нормативних актів, що здійснюють юридичне закріплення основних положень відповідної програми розвитку регіонального АПК.

7. Координація виконання програми.

Координація виконання програми полягає в забезпеченні узгоджених дій усіх рівнів управління й виконавців (підприємств і організацій), що беруть участь у її реалізації. Система координації може включати три рівні ієрархії.

На вищому рівні здійснюється колегіальність у прийнятті вузлових питань з реалізації програми й узгодженості дій усіх її виконавців. Координаційну комісію очолює керівник програми.

На середньому рівні здійснюється координація та контроль за діяльністю виконавців і співвиконавців заходів та робіт у межах тієї чи іншої програми першого рівня. Функції координації й контролю покладаються безпосередньо на керівників підпрограм (головних координаторів), які для забезпечення колегіальності у вирішенні найбільш важливих питань створюють робочі групи, склад яких затверджується керівником програми.

На нижньому рівні здійснюється координація й контроль за діяльністю підрядників і субпідрядників щодо завдань та робіт у межах відповідних підпрограм другого рівня.

Функції координації й контролю покладаються на керівників цих підпрограм. Організація їх робіт з координації здійснюється за аналогією із середнім рівнем.

Координація робіт значною мірою може бути побудована на оперативному (застережливому) контролі.

8. Оцінювання ефективності реалізації програми.

У цьому розділі визначається сценарій розвитку подій у регіональному АПК у результаті реалізації окремих заходів, їх сукупності й програми в цілому. Особлива увага приділяється тим заходам, які відрізняються мультиплікативним ефектом. Результативність таких заходів є відчутною по всьому ланцюгу їх дії.

Робиться оцінювання ефективності програми по етапах її реалізації. Для регіонів, що характеризуються кризовою ситуацією в АПК, виділяються етапи: а) стабілізації; б) післякризового розвитку; в) досягнення програмного рівня розвитку.

Складається сценарій розвитку АПК у кожному з виділених етапів. Кількісно визначається ефект від реалізації заходів, що мають пряму дію на генеральну мету програми і розрахунок економічної ефективності яких не викликає ускладнень. Економічний ефект від окремих заходів підсумовується за підпрограмами і програмою в цілому та зіставляється з кошторисом фінансових ресурсів, необхідних для їх реалізації.

Досвід розробки цільових програм стабілізації й розвитку агропромислового виробництва Запорізької, Харківської областей, засвідчив, що залежно від конкретної ситуації можлива зміна їх внутрішньої структури. Наприклад, розділи 5, 6 і 7, що відображають, відповідно, "Організацію, форми і методи управління програмою", "Механізм реалізації програми" і "Координацію виконання програми", можуть бути об'єднані. Об'єднаний розділ може бути названий "Механізм реалізації програми". Вважаємо, що це буде цілком допустимо, оскільки організація, управління й координація програми є елементами механізму її реалізації.

"Концептуальні основи розвитку АПК" і "Цілі й завдання програми", представлені в Методичних рекомендаціях в одному розділі, можна роз'єднати і передбачити в регіональних програмах як два самостійні розділи.

IV. Висновки

Сформульовані вище принципи розробки програми в сукупності із запропонованими її внутрішньою структурою й методичними рекомендаціями становлять ту необхідну базу, яка, на наш погляд, сприятиме науково обґрунтованому складанню програмно-цільового документа, необхідного для вирі-

шення в регіональних АПК складних проблем перехідного періоду.

Література

1. Бабанко А.Г. Державне регулювання та підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору / А.Г. Бабанко // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 85–88.
2. Бабич А. Теоретико-методологічні засади реформування антикризового управління: регіональний аспект / А. Бабич // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2007. – № 3. – С. 199–207.
3. Белебеха І.О. Управління розвитком сільських територій на регіональному рівні / І.О. Белебеха // Економіка АПК. – 2006. – № 11. – С. 118–122.
4. Богданович В. Концептуальні засади розробки динамічної моделі функціонування агропромислового комплексу / В. Богданович, В. Руликівський // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2007. – № 3. – С. 343–359.
5. Бондаренко Л.М. Регіональні аспекти виробництва сільськогосподарської продукції / Л.М. Бондаренко // Економіка АПК. – 2007. – № 6. – С. 50–56.
6. Грищенко А.П. Методичні положення та напрями удосконалення регіонального розміщення й управління агропромисловим виробництвом / А.П. Грищенко // Економіка АПК. – 2006. – № 2. – С. 3–8.
7. Грищенко А.П. Цільові комплексні програми як метод управління соціально-економічним розвитком сільських територій в регіоні / А.П. Грищенко // Економіка АПК. – 2006. – № 6. – С. 8–13.
8. Дем'яненко С.І. Реформування регуляторної політики в сільському господарстві України / С.І. Дем'яненко // Зміна фокуса аграрної політики та розвитку села в Україні: висновки та перспективи для руху вперед. – К. : КНЕУ, 2005. – С. 136–169.
9. Злупко С.М. Про державне регулювання економіки в АПК / С.М. Злупко // Економіка АПК. – 2006. – № 2. – С. 150–155.
10. Могильний О.М. Державне регулювання аграрного виробництва в період трансформації економіки / О.М. Могильний. – К. : ІАЕ УААН, 2002. – 430 с.
11. Ткаченко В.Г. Теоретические основы перспективного развития агропромышленного комплекса в Украине / В.Г. Ткаченко. – К., 2006.